

Емпіричні методи країнознавчого дослідження

Кривонос Р.А., к.п.н., доцент,
доцент кафедри країнознавства
Інститут міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Глобалізація як спровокований стрімким розширенням технічних комунікативних можливостей процес ерозії географічних кордонів, соціальних та культурних систем, у т.ч. держав, а також збільшення можливостей руху осіб, інформації, грошей, товарів та послуг і формування єдиного глобального економічного простору тощо, сприяла зростанню на світовому освітньому ринку попиту на фахівців з міжнародною, у т.ч. мовною, регіональною та країнознавчою підготовкою.

Останнє в свою чергу призвело до виділення країнознавства і регіональних студій в окремий синтетичний напрямок міжнародно-політичних досліджень, який займається комплексним вивченням країн, систематизує й узагальнює різноманітні дані про їхні місцезнаходження, природу, населення, господарство, історію, право, культуру, релігію, геополітичне становище, зовнішню політику, місце в системі міжнародних відносин.

Важливим аспектом країнознавчих досліджень є питання їхньої методології. Як усяка молода наукова дисципліна, країнознавство широко запозичує методологічні підходи з інших наук, пристосовуючи їх до власного специфічного об'єкта дослідження, яким є країни як основні одиниці соціально-політичної організації світу, їхні окремі частини (райони чи внутрішні регіони) та регіональні об'єднання країн.

Метою нашого дослідження є систематизація методів країнознавчих досліджень та регіональних студій.

Методи, які використовуються в країнознавстві, можна систематизувати за низкою критеріїв. За критерієм загальності можна виокремити загальнонаукові (універсальні) та партикулярнонаукові або спеціальні методи. Загальнонаукові методи використовуються в усіх науках. Спеціальні – лише в окремих з них. За критерієм доступу до інформації про об'єктдослідницькі методи можна поділити на первинні і вторинні. За допомогою первинних методів ми безпосередньо отримуємо інформацію про об'єкт дослідження за допомогою органів чуттів.

Вторинними називають методи обробки отриманої інформації з використанням різноманітних інтелектуальних процедур.

Як і в кожному напрямку наукових досліджень, у країнознавстві можна виділити два рівні: емпіричний, на якому відбувається процес накопичення фактів, та теоретичний – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії). Методи пізнання для цих рівнів можна поділити на три групи, грані між якими визначені приблизно: методи емпіричного дослідження; методи, які використовуються на емпіричному та теоретичному рівнях; методи теоретичного дослідження.

Оскільки обсяг публікації є обмеженим, нам доведеться зосередити увагу саме на методах емпіричного дослідження. До емпіричних методів належать: спостереження, порівняння, вимірювання та експеримент. У країнознавстві ми можемо безпосередньо, скажімо, у мандрівках, або опосередковано, наприклад, через теле- чи радіорепортажі, спостерігати процеси, які відбуваються в країнах та регіонах світу, із промов чи відозв державних діячів знайомитися з позицією керівництва якоїсь держави з нагальних політичних питань, слідкувати за результатами голосувань у міжнародних організаціях тощо. Результатами спостережень стають емпіричні твердження про наявність чи відсутність якихось явищ – скажімо, антиурядових виступів чи, навпаки, демонстрацій на підтримку державного керівництва, особливості раціону харчування жителів та страв місцевої кухні, специфіку крою одягу та відмінності в його орнаментативній присутності військових на вулицях чи політичних в'язнів у концентраційних таборах, перенаселення міських кварталів унаслідок демографічного вибуху чи спустошення цілих областей внаслідок голоду або інфекційних хвороб. Результати спостережень ми можемо піддавати дії інших дослідницьких методів.

Різновидом спостереження є нарративний або описовий метод. Історичні розповіді і твори (літописи, хроніки, історичні повісті, спогади, описи мандрів тощо) дають первинну інформацію про події в різних країнах світу в тому вигляді, як вони переломилися у свідомості їхніх авторів. Але слід звернути увагу на те, що відомості з нарративних джерел менш достовірні, аніж у архівних матеріалах, статистичних даних або законодавчих актах. У нарративних джерелах і творах події нерідко спотворені або відбилися в переданні осіб, які не були їх свідками, а якщо й були, то залишили свої спогади через певний, іноді досить значний час після їхнього звершення і т.д.

Країнознавчі дослідження обов'язково передбачають узагальнення дослідником власних спостережень життя країн і регіонів світу. У процесі спостережень проводяться бесіди з місцевими жителями, працівниками органів державної влади, спеціалістами господарства, культури й освіти,

свідками подій, науковими працівниками тощо, здійснюється фото- і відеозйомка цікавих і пам'ятних місць.

Інформація, зібрана в ході спостережень, може піддаватися порівнянню. Порівняння широко використовується в країнознавстві й вважається основною формою країнознавчих досліджень. Ми можемо порівнювати країни та регіони світу за найрізноманітнішими критеріями – площею території, густиною й етнічним складом населення, корисними копалинами й природними ресурсами, релігійними й культурними традиціями тощо. Відповідно, сформувалося ціле гроно компаративістських методів та методик країнознавчих досліджень, які запозичувалися з різноманітних наук – історичне й економічне порівняння, політична та лінгвістична компаративістика, співставлення культур і духовних традицій, порівняльно-інституційний аналіз тощо.

Суттєву роль у країнознавчих дослідженнях відіграють різноманітні види вимірювань. Скажімо, ми можемо виміряти кількість населення якоїсь із країн світу, площу її території, середню температуру повітря тощо. Різновидами вимірювання є низка статистичних методів, запозичених із одного з підрозділів математики – математичної статистики. Вони особливо широко використовуються в країнознавчих дослідженнях (у т.ч. при здійсненні оцінки потенціалу країн світу, перевірці гіпотез щодо їхнього розвитку тощо).

Порівняно рідко в країнознавчих дослідженнях, як і в решті соціальних наук, застосовується такий емпіричний метод, як експеримент. Експеримент передбачає вивчення об'єкта шляхом активного і цілеспрямованого впливу на нього завдяки створенню штучних умов або використанню природних умов, необхідних для виявлення тієї властивості, яка цікавить дослідника. Оскільки об'єктом країнознавства, як і інших суспільних наук, є великі групи людей, експерименти тут є рідкісним явищем. Коли в науковій літературі говорять про т.зв. «соціальні експерименти», йдеться про явища не наукового, а політичного характеру. Виняток становить розроблений соціологами метод фокус-груп, проте й він практично не застосовується в країнознавчих дослідженнях.

Таким чином, характер синтетичної наукової дисципліни значною мірою визначає особливості методів країнознавчих досліджень. Непересічне значення у процесі наукового пошуку має формування найоптимальнішої методики дослідження. Відбір і раціональне застосування наукових методів є запорукою успішності кожного дослідження. Опрацьовуючи науково об'єкт дослідження, не слід обмежуватися тими методами, які застосовували попередники, слід шукати принципово нові підходи або запозичувати методи з інших наук.